

classification of the collected data; revealing parallels of folk geographical terms and their comparison to literary as well as dialect and Slavic coherent terms.

The object of the research is the folk terms denoting geographical realities of the neutral relief of the region. The subject of the research is their composition, semantic structure and the territory of distribution.

The certified lexemes are described in accordance with the general properties, size, relative height and presence of vegetation. The data is analyzed in such lexical-semantic groups: plain in general; wide plain, flat terrain; lowland plain; highland plain; meadow plain. The majority of names have Proto-Slavic origin.

Detailed study of the structure, semantic and derivational features of the local terminology for denoting the neutral relief as an integral language system and motivational base of proper names is the subject of further research.

Key words: appellative, lexeme, nomen, semantic, term.

Надійшла до редакції 21.05.2015

УДК 811.161.2'373.231(477 87)"19"

I. C. Шоля

Ужгородський національний університет
e-mail:: ivka.uz@gmail.com

МОТИВИ ВИБОРУ ОСОБОВИХ ІМЕН УЖГОРОДЦІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ (ЧОЛОВІЧІ ІМЕНА)

У статті розглядаються основні чинники, що впливають на вибір чоловічих імен жителів міста Ужгорода у другій половині ХХ століття. Проаналізовано три фактори: релігійний, традиційний, фактор моди.

Ключові слова: іменник, мотив найменування, екстраполінгвальні фактори, релігійність, традиція, мода.

Власні особові імена займають важливе місце в лексичному складі сучасної української мови. Їх вивчення має велике пізнавальне та прикладне значення як для мовознавства, так і ряду інших гуманітарних наук. Саме тому предметом сучасних досліджень стають такі важливі питання, як природа імені, його життя в суспільстві, склад іменника,

екстралінгвальні чинники, що впливають на зміни іменного репертуару, ступінь популярності тих чи інших імен і, зрештою, зв'язок імені з людиною. *Мета і завдання нашої статті* — дослідити провідні мотиви вибору чоловічих імен жителів Ужгорода другої половини ХХ століття. *Об'єктом дослідження* стали імена новонароджених протягом 1950–2000 років. Здійснено аналіз 354 чоловічих імен, що були надані 6519 новонародженим. *Предметом дослідження* є основні чинники, що впливають на вибір особових чоловічих імен ужгородців.

Джерелом дослідження послужили архівні матеріали метричних книг реєстрації актових записів м. Ужгорода Закарпатського державного обласного архіву, а також записи актових книг про народження з архіву міського відділу реєстрації актів цивільного стану (РАЦС).

У кожного народу імена пов'язані з культурою, побутом, традиціями. Надання імені новонародженному залежить від багатьох чинників: мовних, соціальних, психологічних. Та особливо цікавою і цінною виступає проблема мотиву вибору імен, вивчення якої допоможе виявити різноманітні екстралінгвальні фактори, від яких залежить склад іменника і зміни в ньому. З цього приводу П. П. Чучка зауважує: «Ономаст повинен цікавитися,... за яких конкретно мотивів цим іменем названо ту чи іншу конкретну особу. Чому саме цим, а не іншим іменем названо дану особу, чим керувався найменувач при виборі імені для неї. Така постановка питання є дуже важлива» [14; 73]. Актуальність дослідження мотивів вибору імен українців підтверджується також і тим, що до вказаної проблематики активно звертаються ономасти, досліджуючи вказаний об'єкт на антропонімійному матеріалі різних регіонів України. На сьогоднішній день вже відомі результати досліджень антропонімічних уподобань мешканців Луцька (І. М. Скорук), Донеччини (Т. В. Буга), Одеської області (О. Ю. Касім), Лемківщини (С. Є. Панцьо), Тернополя (Н. О. Свистун), Гуцульщини (С. П. Павелко) та ін. Мотиви найменування людей різні, вони пов'язані з естетичними, релігійними, політичними уподобаннями. Ім'я новонародженого повністю залежить від волі батьків. Вони, у свою чергу, керуючись часто релігійністю, дають дитині ім'я на честь святого, в день якого вона народилась. Подекуди зберігаються сліди віри в магічну силу імені, його нерозривний зв'язок з людиною, яку воно називає. Тому інколи при виборі імені батьки враховують зовнішні чи внутрішні властивості самої дитини. Дотримуючись родин-

них традицій, ім'я дитині надається на честь діда чи батька, бабусі чи матері. Часто, без усякого мотиву, керуючись модними тенденціями, увага акцентується на запозиченнях, враховуються колективні уподобання. Аналіз архівних матеріалів дає можливість виявити декілька чинників, що впливають на вибір імен новонароджених ужгородців: модні тенденції, релігійні, родинні традиції, естетичні, милозвучність та легкість у вимові, етимологія імен. Детальніше розглянемо ті, що виявилися провідними у другій половині ХХ століття в Ужгороді, а саме: 1) релігійний фактор; 2) дотримання родинних традицій; 3) фактор моди. *Релігійний фактор є досить вагомим при виборі імен ужгородців. Він полягає в тому, що дитині надають ім'я за церковним календарем на честь святого, день якого відзначається безпосередньо у день народження дитини або за кілька днів до чи після її народження. Іншими словами, батьки дають дитині те ім'я, яке «сама дитина принесла своїм народженням» [14; 75]. До таких найпопулярніших канонічних чоловічих імен належать: Андрій, Василь, Іван, Микола, Юрій, Павло, Петро. Детальніше розглянемо ті роки і місяці, на які припадає пік популярності цих онімів.* Простежимо мотивацію антропоніма *Юрій*. Це ім'я являє собою слов'янську форму імені *Георгій*, що означає «хлібороб», «землероб». Протягом досліджуваного періоду за кількістю носіїв (304) воно впевнено займає другу позицію у рейтингу найпопулярніших імен ужгородців. Цікавим фактом є те, що найчастіше цим іменем називали хлопчиків у травні місяці: у 1950 році з 28 носіїв вказаного антропоніма 5 (17,9 %) зареєстровано саме у цьому місяці, 1990 року із 48–12 (25,9 %). Можна зробити висновок, що мотивом найменування є релігійний фактор, адже за церковним календарем саме 6 травня святкують день святого Великомученика *Юрія*.

Українське ім'я давньогрецького походження *Андрій* («мужній», «хоробрий»), знаходиться на третьій позиції найуживаніших імен мешканців Ужгорода. Причиною такої популярності можна було назвати моду, якби не той факт, що саме у грудні цим іменем найчастіше називали хлопчиків, і саме на 13 грудня випадає день святого Андрія Первозваного. 1985 року 45 хлопчиків назвали цим іменем, з них 7 (15,6 %) — у грудні, 1990 року з 44 носіїв 11 (25 %) зареєстровано у цьому ж місяці.

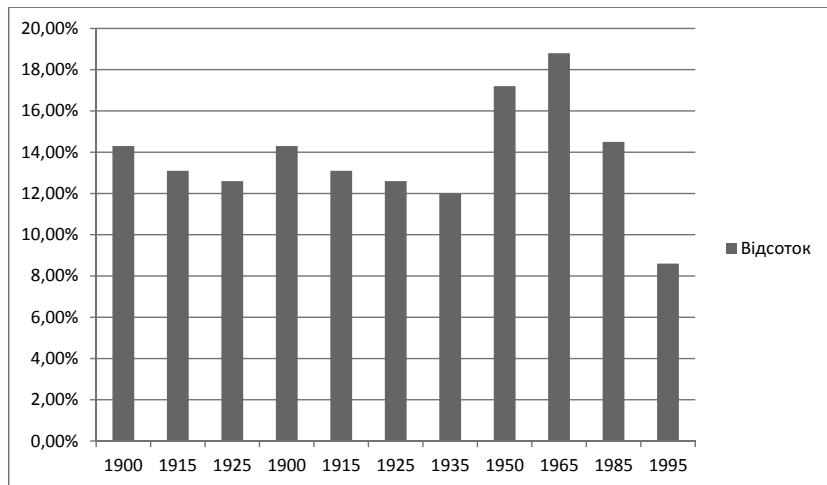
14 січня за церковним календарем вшановується пам'ять **Святого Василя Великого**. Пік популярності цього імені припадає на 1980 рік. З 50 носіїв 14 (28 %) зареєстровано саме у січні, а 1990 року з 35

носіїв — 9 (25,7 %). Івана Купала — це традиційне українське свято, яке відзначали вночі перед Івановим днем. У зв'язку із введенням григоріанського календаря з 1918 року церковне свято Різдво Івана Предтечі припадає на 7 липня. Свято отримало свою назву від імені християнського святого Івана. Є ще один день у церковному календарі, пов'язаний з цим іменем. 20 січня за юліанським календарем святкується Собор святого Івана Хрестителя. Антропонім *Іван* входить у десятку найпопулярніших імен Ужгорода. Тільки за 1990 рік з 37 носіїв 16 (43,3 %) новонароджених зареєстровані у липні та січні. Отже, можемо зробити висновок, що *саме релігійним фактором пояснює популярність імен Василь у січні, Іван у січні та липні, Юрій у травні, Петро і Павло у липні, Андрій та Микола у грудні*. Слід зауважити, що в радянський період дотримання церковних традицій жорстоко переслідувалося, тому хрещення новонароджених проводилося батьками таємно, приховано *i*, як правило, вже після реєстрації в актових книгах про народження. Таким чином, дитина могла отримати ще одне ім'я — канонічне, яке записували до церковних книг, однак ці дані для нас, на жаль, недоступні. Тому реальна кількість новонароджених, яких було названо за релігійними мотивами, може бути значно більшою. Звичайно, не завжди при наданні дитині імені християнського походження батьки керувалися церковними мотивами. Наприклад, до канонічних належить особове ім'я *Дмитро*, але результати дослідження показують, що причиною його популярності є не релігійний фактор, оскільки лише незначна кількість (приблизно 8 %) новонароджених отримали це ім'я на честь святого великомученика *Дмитра*, якого церква вшановує 8 листопада. Другий вагомий фактор, який впливає на вибір імен, — це дотримання родинних традицій. Він полягає у тому, що дитину називають за іменем батька чи матері, бабусі чи дідуся, дядька чи тітки, намагаючись у такий спосіб зберегти пам'ять про них. Ім'я першої дитини на честь діда з батьківської сторони — це загальнослов'янська традиція, яка продовжується з язичницьких часів, коли існували «язичницькі уявлення слов'ян про Рода, про духів-покровителів сім'ї, віра в імена-обереги, реїнкарнацію» [6; 23]. А от надавати старшому синові батькове ім'я є особливістю Закарпаття *i*, за словами П. П. Чучки, «має вже довгу традицію» [14; 80]. Про це свідчать записи, зафіксовані ще в 1648 році. Вказано традиція була популярною в Ужгороді і в першій половині ХХ століття.

тя, зокрема з 1900 по 1918 рр., коли Ужгород перебував у складі Австро-Угорщини. За даними Закарпатського державного архіву 1900 року, 14,3 % зареєстрованих у актових книгах отримали ім'я на честь батька. Наприклад: *01.01.1900 Volosin Ubnos, 08.01.1900 Kabati István, 07.01.1900 Timko Sandor, 18.01.1900, Ringer Mihály, 20.02.1900 Molnar József* — і таких зустрічається 34 випадки з 238. Не зникла ця традиція і в міжвоєнний період, коли Ужгород був у складі Чехословацької республіки. За цей період було зареєстровано 12,6 % випадків названня синів на честь батька. Так, наприклад, у п'ятдесятирічного Puschavera Iosefa, 07.04.1925 року народився перший син, якого він також назвав *Iosef*. У 1935 році приблизно 12 % новонароджених названі на честь батька. Отже, цей давній звичай серед закарпатців виник ще в допрізвищевий період і пояснюється тим, що хтось із дітей повинен продовжити батьківський рід. Не виключено, що традиція називати старшого сина за іменем батька пояснюється угорським впливом. У другій половині ХХ ст. повторення у сина імені батька стосується таких найуживаніших антрономів, як Василь, Іван, Михайло, Павло, Петро. Саме тому, за нашими підрахунками, здійсненими на підставі архівних матеріалів Ужгородського міського відділу РАЦС та записів в актових книгах, в Ужгороді у кожній шістнадцятій сім'ї проживає Василь Васильович, Володимир Володимирович, Іван Іванович, Михайло Михайлович, Павло Павлович або Петро Петрович. 1950 року в Ужгороді зареєстровано 390 новонароджених хлопчиків. З них 67 (17,2 %) названо на честь батька. Найпопулярнішими є Василь Васильович (7), Іван Іванович (9), Михайло Михайлович (9), Петро Петрович (3), Йосиф Йосифович (12), Володимир Володимирович (9), Степан Степанович (17) та єдиний зафіксований у цьому році антрономін Дмитро Дмитрович. 1965 року — 63 (18,8 %) новонароджених названі на честь батька. Найпопулярнішими з них є Василь Васильович (11), Юрій Юрійович (9), Іван Іванович (8), Андрій Андрійович (5), Михайло Михайлович (5), Степан Степанович (5). Однак статистичний аналіз досліджуваних матеріалів дозволяє відзначити тенденцію до згасання цієї давньої традиції. Зокрема у 1985 році із 705 новонароджених 102 (14,5 %) отримали батькове ім'я. Такий відсоток значно нижчий за передні десятиріччя. Менше прихильників родинної традиції і в 90-х роках: вже лише 11 % хлопчиків, що народилися в Ужгороді, були названі на честь батька у 1990 році, 8,6 % — у 1995.

Графік 1

Динаміка традиції іменування сина за іменем батька

До популярних долучаються, незафіковані у попередніх роках *Мирослав Мирославович*, *Сергій Сергійович*, *Золтан Золтанович*, *В'ячеслав В'ячеславович*. Таким чином, завдяки збереженню сімейних традицій здійснюється стабільне функціонування названих імен.

Найбільший відсоток прихильників цієї традиції спостерігається у 1965 році (18,8 %). Однак, за нашими даними, які продемонстровано у графіку 1, з 1980-х років ХХ століття відбувається помітне зниження питомої ваги імен, які надаються на честь батьків, що свідчить про згасання в Ужгороді цієї давньої місцевої традиції.

Третім фактором, яким керувалися батьки при виборі імені для своєї дитини, є фактор моди, антропонімічнай мода, за словами С. М. Медвідь-Пахомової, «розуміється як недовготривале панування у певному середовищі на певному хронологічному етапі тих чи інших смаків» [7; 3].

На поширення модних імен впливають такі чинники, як кіномистецтво, художня література, популярні естрадні пісні. Завдяки цьому в 50-х роках другої половини ХХ століття в Ужгороді статус найпопулярніших отримали такі чоловічі антропоніми: *Віктор*, *Йосиф*,

Олександр, Степан. Давньогрецьке ім'я *Степан* з 1975 року поступово втрачає свою популярність, поступаючись місцем у рейтингу імені *Віталій*. Що ж стосується імені-лідера *Олександр*, то протягом досліджуваного періоду за частотою вживання воно займає перше місце у рейтингу найпопулярніших чоловічих імен міста Ужгорода. Слід відзначити, що протягом ХХ століття цей антропонім є лідером не тільки в Ужгороді, але й у багатьох регіонах України, зокрема у місті Луцьку. За словами І. Д. Скорук, «ім'я Олександр користується великою популярністю протягом ХХ століття завдяки моді, яка в певний час вивела його на перше місце в іменникбах різних регіонів України» [11; 35]. На думку відомого антропоніміста В. Д. Бондалетова, визначальними в динаміці є внутрішні (і не розкриті поки що) закономірності руху моди [2; 89]. Можливо ця популярність пов'язана з історією походження імені, адже *Олександр* у перекладі з давньогрецької означає «захисник людей». Та не в усіх обласних центрах України цей антропонім був лідером, хоча й не виходив за межі частотного десятка, займаючи другу чи третю позиції (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка популярності імені Олександр по регіонах України

<i>Рік</i>	<i>Ужгород</i>	<i>Донецьк</i>	<i>Кіровоград</i>	<i>Луцьк</i>	<i>Тернопіль</i>	<i>Хмельницький</i>
<i>1950</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	<i>Володимир</i>	<i>Володимир</i>	—
<i>1955</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	—	<i>Олександр</i>	—	<i>Олександр</i>
<i>1960</i>	<i>Василь</i>	<i>Сергій</i>	<i>Сергій</i>	<i>Олександр</i>	<i>Володимир</i>	—
<i>1965</i>	<i>Олександр</i>	<i>Сергій</i>	—	<i>Олександр</i>	—	<i>Олександр</i>
<i>1970</i>	<i>Олександр</i>	<i>Сергій</i>	<i>Сергій</i>	<i>Олександр</i>	<i>Андрій</i>	—
<i>1975</i>	<i>Іван</i>	<i>Сергій</i>	—	<i>Олександр</i>	—	<i>Сергій</i>
<i>1980</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	<i>Андрій</i>	—
<i>1985</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	—	<i>Олександр</i>	—	<i>Олександр</i>
<i>1990</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	<i>Тарас</i>	—
<i>1995</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	—	<i>Денис</i>	—	<i>Олександр</i>
<i>2000</i>	<i>Олександр</i>	<i>Олександр</i>	<i>Владислав</i>	—	<i>Олександр</i>	—

З 60-х років до статусу «модних» в Ужгороді долучаються імена *Володимир* (41 носій), *Ігор* (22 носій), *Микола* (26 носіїв), *Сергій* (36 носіїв). У деяких регіонах України, зокрема Донецьку, антропонім *Юрій* стає популярним у ці роки завдяки польоту в космос Юрія Гагаріна. Відбу-

вається це, за словами Т. В. Буги, під впливом культурно-естетичного чинника, «який характеризується надзвичайною динамічністю, чутливістю до навколошнього культурного середовища» [4; 12]. В Ужгороді це ім'я займає другу сходинку у рейтингу найпопулярніших, але пік цієї популярності припадає тут на 1990 рік і диктується не модою, а, як ми вже відзначали, релігійним фактором. *Модним у 1970 році стало ім'я германського походження Едуард.* Воно увійшло до десятки найпопулярніших. Кількість його носіїв різко збільшилася: від 4 до 20 носіїв. А 1975 року популярним вже стає давньогрецьке ім'я Олексій (18 носіїв). З 80-х років поширенім в Ужгороді стають антроніми Дмитро (40 носіїв) і Роман (43 носії), не втративши своєї популярності і в 90-ті. Антронімна мода підносить на сходинку популярності такі оніми, як Віталій (73 носії) та Євгеній (28 носіїв). Модними вони були і в 90-х роках, та у 2000-у — число носіїв скоротилося до дев'яти. Ім'я Руслан в Ужгородському іменнику з'явилося тільки з 1970-го року (відмічено 5 носіїв), популярним стає у 1980-му (18 носіїв). У 2000 році модними стають антроніми слов'янського походження Богдан (14), Владислав (12), Мирослав (7); скандинавського — Олег (12), латинського — Максим (13) та грецького — Денис (11).

Висновки. Вибір імені для новонародженого є юридично вільним і залежить від волі найменувачів, тобто батьків. Вони керуються цілком конкретними підставами, обираючи те, а не інше ім'я для своєї дитини. Мотиви вибору чоловічих імен ужгородців різноманітні. Одні батьки називають дітей виходячи з милозвучності імен. Інші надають перевагу певним іменам, тому що їх носять люди добropорядні, мудрі. Нерідко вибирають імена улюблених літературних героїв (*Річард, Роланд*), видатних історичних осіб (*Христофор*) чи відомих кіноакторів (*Сільвестр, Стівен*). А інколи називають дитину без усякого конкретного мотиву. Таким чином, проаналізований матеріал та опитування працівників Закарпатського державного архіву дають можливість говорити про те, що на вибір чоловічих імен ужгородців найбільшою мірою впливає *релігійний фактор*. Приблизно 25 % жителів Ужгорода у другій половині ХХ ст. при виборі імені керувалися церковним календарем. Від 15 % до 20 % ужгородців дотримувалися *родинних традицій*, надаючи дитині батькове ім'я. Відсоток прихильників *модних* тенденцій змінюється з кожним десятиріччям, як, зрештою, і мода на імена. Вказані мотиви є характерними для

жителів Ужгорода при виборі чоловічих імен. На вибір жіночих імен впливають інші чинники, які нами будуть розглянуті в наступному дослідженні.

Список використаної літератури

1. Белей Л. О. Ім'я дитини в українській родині / Л. О. Белей. — Х.: Фоліо, 2010. — 283 с.
2. Бондалетов В. Д. Русская ономастика: [Учеб. пособие] / В. Д. Бондалетов. — М.: Просвещение, 1983. — 224 с.
3. Буга Т. В. Динаміка особових імен Центральної Донеччини (кінець XIX – початок XX ст.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Тетяна Володимирівна Буга; Донец. нац. н-т. — Донецьк, 2010. — 20 с.
4. Буга Т. В. Основні мотиви вибору імен в українських родинах Центральної Донеччини / Т. В. Буга // Вісник Донецького інституту соціальної освіти. Серія «Філологія. Журналістика». — Донецьк: ПВНЗ «ДІСО», 2009. — Т. 5. — С. 11–16.
5. Горобець О. О. Динаміка найуживаніших чоловічих імен міста Хмельницького протягом 1905–2005 років [Електронний ресурс] / О. О. Горобець // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Киево-Могилянська академія»] — 2011. — Т. 148, Вип. 136. — С. 27–31. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npcchdufm_2011_148_136_8.pdf
6. Медвідь-Пахомова С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах / С. М. Медвідь-Пахомова. — Ужгород, 1999. — 246 с.
7. Медвідь-Пахомова С. М. Про антропонімічну моду / С. М. Медвідь-Пахомова // Записки з ономастики / Відп. ред. Ю. О. Карпенко. — Одеса: Астропrint, 1999. — Вип. 2. — С. 3–8.
8. Павелко С. П. Традиція і релігія як мотиви вибору імені у гуцулів // Записки з ономастики. Збір. наук, праць. — Одеса, 1999. — Вип. 1. — С. 22–28.
9. Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя XIX–XX ст.: Монографія / Н. О. Свистун. — Тернопіль: Крок, 2011. — 320 с.
10. Скорук І. Д. Розвиток чоловічого іменника м. Луцька в XX ст. // Мовознавство. — 1999. — № 2–3. — С.25–42.
11. Скорук І. Д. Мотивація чоловічих та жіночих імен мешканців Луцька [Електронний ресурс] / І. Д. Скорук. — Режим доступу до статті: http://refer.org.ua/component?option,Com_docman/task,doc_details/gid,14345/Itemid,66/.
12. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики [Текст]: Навч. посібн. для студ. вищ.навч.закл. / І. Д. Скорук. — Луцьк: Вежа-Друк, 2014. — 296 с.

13. Чорноус О. В. Динаміка чоловічих особових імен м. Кіровограда у ХХ столітті (найуживаніші імена) // Записки з ономастики: Зб. наук. праць / [Редкол.: Ю. О. Карпенко (відп. ред.) та ін.]. — Одеса: Астропрінт, 2009. — Вип. 12 — С. 11–19.
14. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: Монографія / П. П. Чучка. — Ужгород: ТОВ «Папірус», 2008. — 671 с.

Шоля І. С.

Ужгородский национальный университет

e-mail: ivka.uz@gmail.com

МОТИВЫ ВЫБОРА ЛИЧНЫХ ИМЕН УЖГОРОДЦЕВ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА (МУЖСКИЕ ИМЕНА)

Резюме

В статье рассматриваются основные причины, влияющие на выбор мужских имен жителей города Ужгорода во второй половине XX века. Анализируются три фактора: религиозный, традиционный, фактор моды.

Ключевые слова: именник, мотив именования, экстралингвальные факторы, религиозность, традиция, мода.

Sholia Ivanna S.

Uzhgorod National University

e-mail: ivka.uz@gmail.com

REASONS BEHIND PERSONAL NAME CHOICES IN UZHGOROD CITIZENS IN THE LATTER HALF OF THE 20TH CENTURY (MALE NAMES)

Abstract

The article aims at studying key reasons influencing name choice in men who were residing in Uzhhorod in the second half of the 20th century. Names given to newborns between 1950s and 2000s have become the object of the study. Analysis of 354 male names given to 6519 babies was conducted. Major factors influencing the choice of personal names in men living in Uzhhorod have become the subject of the study. Archived registers in Uzhhorod at State Zakarpattyia Oblast Archive as well as archives of City Registry Office. It has been concluded that the name choice has been influenced by three key factors: religion, tradition, and fashion. Further study implies expanded timeframe and analysis of female anthroponymicon.

Key words: noun, reason behind name choice, extralingual factors, religion, tradition, fashion.

Надійшла до редакції 20.06.2015